

Lähisuhdeväkivallan sovittelu nähdään Helsingissä yhdeksi auttamismuodoksi

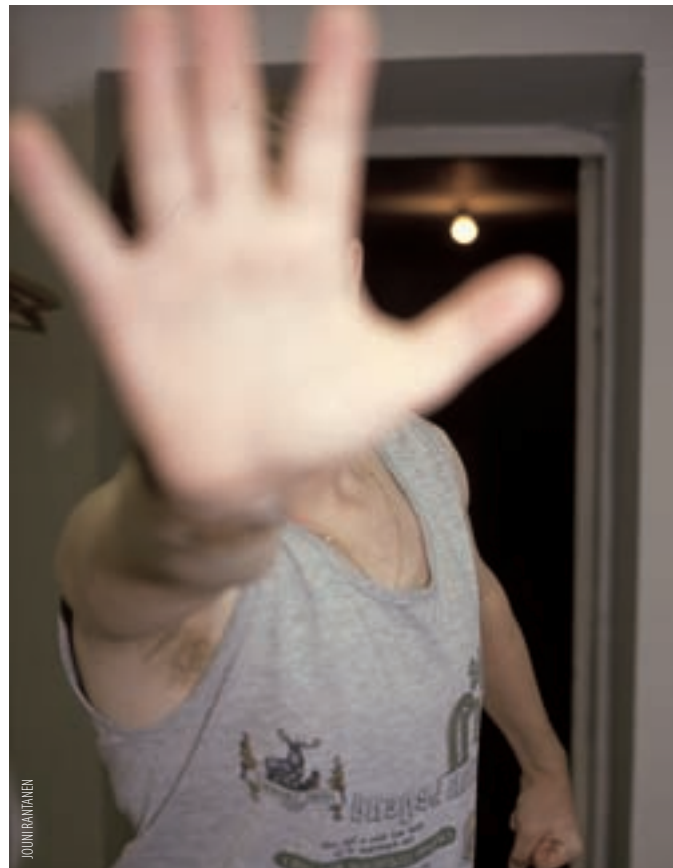
Sovittelun soveltuvuus lähisuhdeväkivaltilanteiden interventiokeinoksi vaatii aina huolellista tapauskohtaista kartoitusta ja hyvää yhteistyötä niin muun sosiaalihuollon kuin oikeustoimenkin kanssa.

Yksityisellä paikalla tapahtuva pahoinpitely muuttui asianomistajarikoksesta virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi vuonna 1995. Tämä tarkoitti sitä, että viranomaisten tuli puuttua tietoonsa tullessiin pahoinpitelyihin, vaikka uhri ei itse olisikaan ajanut rangaistus- tai korvausvaateita.

Lakimuutos merkitsi haastetta myös oikeusviranomaisille, lähinnä poliisille ja syyttäjälle. Jos uhrilla ei ollut vaateita tekijää kohtaan ja hän käytti nyttemmin jo kumottua niin sanottua vakaan tahdon pykälää, oikeusviranomaisten oli käytännössä vaikea puuttua tapahtuneeseen. Uhrin voimavarojen vähyys tunnistettiin usein. Jos kyseessä olivat yhdessä asuvat puoliset, tekijälle tuomitut sakot rasittivat myös uhrin taloutta.

Helsingissä rikos- ja riitaasioiden sovitteluun alkoi ohjautua lähisuhdeväkivaltapauksia sekä syyttäjiltä että poliisilta heti lakimuutoksen jälkeen. Näin vaikean yhteiskunnallisen ongelman käsittely oli aluksi suuri haaste sovittelutoiminnalle, jota hoidetaan vapaaehtoistyön keinoin. Oli luotava uusia toimintamalleja.

Jos rikos ohjautuu sovitteluun poliisilta, osapuolten halukkuus sovitteluun on selvitetty jo kuulustelujen aikana. Syyttäjän lähettämässä tapauksissa sen sijaan korostuu asiakkaiden neuvonta, koska he eivät useinkaan ole aiemmin saaneet opastusta sovittelusta tai sen oikeudelli-

Helsingissä viime vuonna sovittelusopimukseen päässeistä, rikoksen tapahtumahetkellä yhdessä asuneista tai seurustelleista pareista yli puolet oli päätnyt eroon, kun parien tilannetta kartoitettiin tämän vuoden alussa.

sesta merkityksestä.

Sosiaalitoimesta ohjautuu lähisuhdeväkivaltapauksia sovitteluun lähinnä lastensuojellullisin perustein. Lisäksi yhä useammin asiakas osaa itse ottaa asiassaan sovittelutoimintaan yhteyttä.

Milloin sovittelu aloitetaan?

Helsingin sovittelutoiminnan lähtökohta on viranomaisohjaus: sosiaalialan koulutuksen saanut henkilöstö seuloo kaikki vapaaehtoisille sovittelijoille tulevat tapaukset.

Sovittelun henkilöstö ottaa

yhteyttä asiakkaisiin ja etenkin lähisuhdeväkivaltapauksissa varmistaa vielä uhrin halukkuuden osallistua sovitteluun, vaikka siitä olisikin ilmoitettu jo poliisin esitutkinnassa. Lisäksi rikoksen uhri saa aina muiden auttamistahojen yhteystiedot, ja tarvittaessa niihin otetaan yhteyttä asiakkaan puolesta.

Sovitteluprosessia ei aloiteta, jos molemmat osapuolet eivät ole siihen halukkaita tai osapuolet ovat olleet aiemmin sovittelun asiakkaina vastaavassa rikoksessa.

Sovittelua ei aloiteta myöskään silloin, jos muu sosiaalihuolto työskentelee tiiviisti perheen parissa. Sovittelun sopivuudesta lisäinterventiona keskustellaan asiakkaiden sekä sillä hetkellä heidän kanssaan työskentelevien kanssa. Tiivistä muuta sosiaalihuoltoa voivat olla esimerkiksi turvakotisijoitukset tai perhetyö.

Helsingissä lapsiin kohdistuvat lähisuhdeväkivallan rikokset on rajattu sovittelun ulkopuolelle samoin kuin seksuaalirikokset, joita ei tosin sovitteluun ohjaudukaan. Jos alaikäiset lapset ovat olleet rikokseen osallisina, kokijoina tai näkijöinä, asiasta tehdään lastensuojeluilmoitus, jos tieto tapahtuneesta ei ole jo mennyt poliisilta sosiaalitoimeen. Ilmoituksen teosta informoidaan myös asiakkaita. Toiminnan lähtökohtana on avoimuus.

Lisäksi asiakkaille kerrotaan aina sovittelun merkityksestä oikeusprosessille: myönteisestä so-

vittellutuloksesta huolimatta syyttäjä ottaa aina kantaa siihen, käsitelläänkö asia vielä käräjäoikeudessa vai tekeekö hän sovittelun perusteella syyttämättä jättämispäätöksen. Sovittelu ja tuomioistuinkäsittely voivat hyvin olla toisiaan täydentäviä, ei toisiaan poissulkevia menetelyjä.

Miten lähisuhdeväkivaltaa sovittellaan?

Sovittelun henkilöstö valitsee sovittelijoiksi lähtökohtaisesti aina mies-naisparin asian puolueettoman tarkastelun varmistamiseksi. Yleensä vapaaehtoissovittelijat tapaavat osapuolet ensin erikseen. Erillistapaamisten perusteella sovittelijat arvioivat, onko yhteistapaamiselle ylipäänsä edellytyksiä. Vastan jälkeen järjestetään yhteistapaaminen.

Sovittelun kulku riippuu hyvin paljon sovittelun osapuolten keskinäisestä suhteesta ja käsiteltävän rikoksen laadusta. Sovittelun vapaaehtoisuuden vuoksi asiakkaat voivat keskeyttää sovitteluprosessin halutessaan. Sovittelijat keskeyttävät sovitteluprosessin, jos he havaitsevat, että uhria on painostettu sovitteluun. Erityistä huomiota kiinnitetään uhrin asemaan ja siihen, että asiakkaiden oikeusturva toteutuu.

Kun kyseessä on pariskunta, pahoinpitelyjutut käsitellään Helsingissä lähisuhdeväkivalta-riippumatta parisuhteen kestosta tai siitä, ovatko osapuolet eronneet toisistaan väkivaltatilanteen jälkeen.

Tapaukset eroavat myös siinä, onko väkivalta ollut toistuvaa vai onko käsitellyssä oleva tapaus ensimmäinen parin elämässä. Käytännössä tieto väkivallan toistuvuudesta tulee harvoin esille esitutkintapöytäkirjoista, eikä se aina ole syyttäjienkään tiedossa.

Lähisuhdeväkivallaksi katsotaan Helsingissä myös muihin läheissuhteisiin liittyvät rikokset – käsite kattaa kaikki joko rikoksen tapahtumahetkellä tai ennen sitä läheisessä suhteessa olleet henkilöt, kuten entiset puoliset, sisarukset ja uusio-perheiden jäsenet.

Toisinaan myös muut rikosnimikkeet kuin pahoinpitely käsitellään lähisuhdeväkivaltana, esimerkiksi kotirauhan häirintä, kotirauhan rikkominen, kunnianloukkaus ja vahingon- teko. Lähisuhdeväkivalta voi olla henkistä, fyysistä tai esimerkiksi taloudellista.

Helsingissä pelkästä perheväkivallan käsitteestä ei ole puhuttu enää vuosiin, vaan ilmiö nähdään ja ymmärretään siis paljon laajempaan.

Tapauksia tarkastellaan aina ammatillisesti ja yksilöllisesti. Sovittelutoiminnan käytettävissä on Helsingissä sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmä, joka osaltaan lujittaa sovittelun tiiviiksi osaksi sosiaalityötä.

Mihin sovittelulla pyritään?

Sovittelun lähtökohtana on aina se, että uhri saa riittävän hyvityksen ja tekijä ottaa vastuun teostaan – puhutaan sitten lähisuhdeväkivallan sovittelusta tai nuorten tekemistä rikoksista. Helsingissä sovittelu nähdään yhdeksi auttamismuodoksi. Tarkoitus ei ole koskaan ensisijaisesti se, että tuomiois-

tuinkäsittely vältettäisiin. Sovittelu nähdään pikemminkin mahdollisuutena ohjata asiakkaat oikeisiin tukipalveluihin.

Taustalla on se ajatus, ettei tuomio itsessään paranna tai muuta kenenkään käytöstä. Lähtökohtana ei ole perheiden koossa pitäminen, jos väkivalta on kestänyt pitkään. Sovittelu on tällöin keskustelukanava ja nimenomaan ohjauksenvälä muihin ammatillisiin tukipalveluihin, kuten perheneuvolaan.

Vuonna 2004 sovitteluun ohjattiin Helsingissä yli 90 sellaista lähisuhdeväkivaltajuttua, joissa asianosaiset olivat olleet tapahtumahetkellä keskenään avio-, avo- tai seurustelusuh- teessa. Sovittelu käynnistyi 71 prosentissa tapauksista. Tammi- helmikuussa 2005 kartoitettiin sovittelusopimukseen päässeiden parien tilannetta sosiaali- toimen asiakastietojärjestelmän avulla. Kartoitusajankohtaan mennessä 53 prosenttia pareista oli eronnut ja samassa taloudessa asui edelleen 29 prosenttia pareista. Kaikista tapauksista ei ollut tietoa saatavilla.

Lähisuhdeväkivalta- tapauksia yhä suurempi osa sovitteluista

Vuonna 2004 Helsingissä sovitteluun tulleista esitutkintapöytäkirjoista 144 käsiteltiin lähisuhdeväkivalta- tapauksina. Näiden osuus oli 17 prosenttia kaikista so- vitteluun ohjautuneista tapauksista. Vuonna 2003 tapauksia oli vain 12 prosenttia kaikista tapauksista.

Jutuista 60 prosenttia tuli sovitteluun poliisilta ja noin 30 prosenttia syyttäjiltä. Rikoksesta epäilty osapuoli oli vajaassa 65 prosentissa jutuista mies ja 10 prosentissa nainen sekä 10 prosen- tissa molemmat osapuolet. Loput tapaukset, 15 prosenttia, olivat muuta lähisuhdeväkivaltaa. Suomalaisen vapaan sopimusoikeu- den perusteella mitään rikosta ei ole rajattu sovittelun ulkopuo- lelle.

Helsingissä sovittelutoimintaa on ollut vuodesta 1987. Se on ollut sosiaaliviraston alaisuudessa vuodesta 1990. Keskitettyä palveluna sovittelu on tarjottu Sosiaalipäivystystoimiston alai- suudesta vuodesta 1993.

Tapausmäärät ovat vuosittain noin vajaassa tuhannessa esi- tutkintapöytäkirjassa ja asiakasmäärät liikkuvat noin kahdessa ja puolessa tuhannessa. Vapaaehtoissovittelijoita on noin 80.

Rikoksen tapahtumahetkellä yhdessä asuneista tai seurustel- leista pareista yli puolet oli siis päätenyt eroon. Tämä on mer- kittävä tieto, kun vapaaehtois- sovittelu ja sen vaikuttavuutta tarkastellaan kriittisesti. Esi- merkiksi naisjärjestöt ovat ar- vostelleet vapaaehtoissovittelu- sia, ettei uhrin näkökulmaa oteta tarpeeksi huomioon, kun perheitä autetaan yhdessä – ei- vätkä osapuolet saa näin olleen tarpeeksi yksilökohtaista apua.

Helsingin tulosten perusteel- la sovittelu on onnistunut tar- joamaan asiakkaille luotettavan, viranomaisjärjestelmän ulko- puolisen keskustelufoorumin. Sovittelun seurauksena voi olla parin eroaminen ja samalla ole- tettavasti myös väkivallan lop- puminen. Yksiselitteisesti ei tie- tenkään kyetä osoittamaan, miksi parit ovat eronneet ja mi- ten paljon sovittelulla on ollut siihen vaikutusta.

Sovittelusopimuksissa pyri- tään tuomaan esille kaikki se, mikä parin elämässä on muut- tunut väkivallan jälkeen. Sopi- muksiin kirjataan oma-aloittei- nen hakeutuminen esimerkiksi väkivaltaa käyttävien tai uhrin ryhmiin sekä asiakkuus perhe- asioiden sovittelussa, perhe- neuvoloissa ja päihde- tai mie- lenterveyspalveluissa. Toisinaan sovittelusopimukseen kirjataan myös hoitoonohjaus, mutta sen toteutumisen seurannassa on vielä haasteita.

Jos väkivaltaa on tapahtunut sovittelussa olevan tapauksen jälkeen, sovitteluprosessi kes- keytyy automaattisesti ja asia palautuu syyteharkintaan.

Kohti ns. ammattilaissovittelu

Kymmenen vuoden työ on opettanut suhtautumaan kriit- tisesti lähisuhdeväkivallan so- vitteluun. Osa asiakkaista täy- tyy ohjata heti sovitteluproses- sin alussa muihin auttaviin ta- hoihin. Joidenkin asiakkaiden ongelmiin sovittelu on hyvä rat- kaisu.

Lähisuhdeväkivallan vaka- vuus vaatii erityisen paljon va- paaehtoissovittelijoilta. Kaik- kein vaatvimpia tapauksia ei voi ohjata niille sovittelijoille, joilla

ei ole sosiaali- tai terveydenhuollon koulutusta. Näin turvataan myös sovittelijoiden jaksaminen vapaaehtoistyössä. Tarvittaessa ”maallikkosovittelijoille” annetaan lisäkoulutusta tehtävänsä.

Helsingissä on vapaaehtoissovittelijoina myös innostunut joukko sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia. He ottavat soviteltavakseen vaikeimmat tapaukset oman koulutuksensa ja työkokemuksensa perusteella. Haasteena on saada tämä joukko pysymään toiminnassa ja rekrytoida joukkoon uusia ammattilaisia vapaaehtoisovittelijoiksi. Helsingin toimintamallissa onkin siirrytty yhä lähemmäksi ns. ammattilaissovittelua lähisuuhdeväkivallassa.

Helsingissä sovittelulle on järjestetty hyvät resurssit. Toiminnan kehittäminen ja laajentaminen edellyttävät kuitenkin sen valtakunnallistamista ja lakisääteistämistä.

Kirjoittaja vastaa rikossovittelusta Helsingin sosiaalivirastossa.

Lähisuuhdeväkivaltaa sovittelaaan liian vähän

Syyttäjät lähettävät lähisuuhdeväkivallan osapuolia sovitteluun vain harvoin, vaikka sen sovitte- lusta on hyviä kokemuksia. Syyttäjät ovat asiassa lisäksi epä- johdonmukaisia, sillä sovitteluun lähetettävien tapausten määrä vaihtelee huomattavasti eri paikkakuntien välillä, vaikka väkival- lan vakavuudessa ei ole eroa.

Tulokset ovat peräisin Stake- sin tutkimuksesta Lähisuuhdevä- kivalta sovitte- lussa – tutkimus- ja kehittämishankkeen realisti- nen arviointi. Vuosina 2001– 2004 toteutetun hankkeen ko- keilupaikkakuntia olivat Helsin- ki, Tampere, Kokkola ja Vantaa.

Tutkimuksen mukaan lähi- suuhdeväkivallan sovitte- lumenet- telyä ei voida etukäteen aset- taan rikoslajin tai väkivallan va- kavuuden perusteella. Sovitte- lumenet- tely on soveltuva ja mahdollinen hyöty tulee arvioida tapaus- kohtaisesti.

Sovittelun tulee olla vapaa- ehtoista ja luottamuksellista. Eri- tyistä huomiota tulee kiin- nittää osapuolten oikeusturvan

toteutumiseen, uhrin voimava- roihin, tekijän motiiveihin ja osapuolten halukkuuteen koh- data toisensa.

Lähisuuhdeväkivallan sovitte- lussa korostuvat sovitte- lijän asiantuntijuus ja puolueetto- muus.

Tutkimuksen mukaan miltei kaksi kolmasosaa lähisuuhdevä- kivaltaan syyllistyneistä henki- löistä ja heidän uhreistaan pi- tää sovitte- lumenet- telyä hyvänä ratkaisuna. Onnistunutta sovit- telua edesauttavat muun muas- sa osapuolten erillinen kuule- minen ennen sovitte- lua, mah- dollisuus puhua aidosti väki- valtaisista kokemuksista ja so- pimuksen syntyminen yhteis- ymmärryksessä.

Tutkimuskohteena olleiden paikkakuntien syyttäjät lähetti-ivät lähisuuhdeväkivaltajuttuja so- vitte- lukseen eri peruste- in; osassa kuntia noudatettiin erityisen tiu- kasti valtakunnansyyttäjän oh- jetta, jonka mukaan sovitte- luun sopivat lähinnä asianomistaja- rikokset ja niitä lähellä olevat, lievem- mät virallisen syytteen

alaiset rikokset. Vakavia lähi- suuhdeväkivaltarikoksia lähettiin sovitte- luun äärimmäisen har- voin. Noin puolessa sovitte- lu- tapauksista sovitte- lua ei huo- mioitu mitenkään tuomiois- tuinkäsittelyssä. Toisessa puo- lessa tapauksista sovitte- lu taas mainittiin tuomio- lauselmas- sa rangaistusta lieventävänä sei- kkana tai tuomitsematta jättä- misen perusteena.

Tutkimustulokset vahvistavat käsitystä, että lähisuuhdeväki- v- allan sovitte- lu voi auttaa ratkai- sema- an osapuolten väkivalta- ongelman ja tukea osapuolten selviytymistä. Sovitte- lumenet- tely vaatii kuitenkin kehittämistä ja erityisosaamista.

Lähde

Flinck, A. & Iivari, J. (2004) Lähisuuhdeväki- v- allan sovitte- lussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi. Stakes, Fin- Soc. Arviointiraportteja 5/2004.

Julkaisu löytyy pdf-tiedostona: www.stakes.fi/finsoc ► julkaisut ► julkaisusarjat ► arviointiraportit

Sovittelu hiipuu kunnissa

Rikos- ja riita-asioiden sovitte- lu osoittautuu Stakesin selvityksen va- lossa hyvin toimivaksi ratkaisuksi. Nykyisessä muo- dossaan, kuntien rahoittamana, se on kuitenkin kuihtumassa.

Selvityksen mukaan sovitte- luä hyödynnettiin vuoden 2003 aikana yli 90 prosentissa niistä rikos- ja riitatapauksista, jotka lähetettiin sovitte- luun. Osa- puolet myös noudattivat synty- nyttä sopimusta vähintään 80 prosentissa tapauksista.

Sovittelu on kuitenkin vä-

hentynyt viime vuosina. Vuon- na 2003 sovitte- luun ohjattiin kolmannes vähemmän juttuja kuin vuonna 1999.

Myös sovitte- luä järjestävien kuntien määrä on vähentynyt. Vuonna 1999 mahdollisuutta sovitte- luun tarjosi noin 56 prosenttia kaikista kunnista, vuon- na 2004 enää noin 49 prosent- tia. Vastaavasti vapaaehtoisso- vitte- lijoiden määrä on vähenty- nyt 900:sta 600:aan.

Sovittelun tarve ei ole kui- tenkaan pienentynyt. Sovitte- luä arvioi tarvitse- vansa kolmasosa

niistä kunnista, joissa sovitte- luä ei ole järjestetty mitenkään.

Sovittelu on edelleen voi- makkaasti keskittynyt maan- tieteellisesti, etenkin Etelä-Suo- men suuriin kaupunkeihin.

Selvityksen on tehnyt tutkija **Jari Salonen** ja sitä on ohjan- nut tutkimuspäällikkö **Juhani Iivari** Stakesista. Heidän mie- lestään sovitte- lutoiminnan jat- kuminen ja laajentaminen on turvattava lailla ja valtion eril- lisrahoituksella.

Lähde

Salonen, Jari (2004): Rikos- ja riita-asioiden sovitte- lu Suomessa. Vuoden 2004 kun- takyselyn tulokset. Stakes, FinSoc. Arviointi- raportteja 7/2004.

Julkaisu löytyy pdf-tiedostona: www.stakes.fi/finsoc ► julkaisut ► julkaisusarjat ► arviointiraportit